

34. Koroda Liderlik Fenomeni Bağlamında Korist Görüşlerinin İncelenmesi¹

Mehmet Yiğit ERSOYDAN²

APA: Ersoydan, M. Y. (2024). Koroda Liderlik Fenomeni Bağlamında Korist Görüşlerinin İncelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (40), 576-587. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1502217>.

Öz

Bu araştırmanın amacı, koroda liderlik fenomeni bağlamında korist görüşlerini incelenmektir. Araştırmada karma yöntem yaklaşımı benimsenmiş ve durum araştırması desenine göre yapılandırılmıştır. Araştırmanın evreni Türkiye'deki kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları bünyesinde kurulmuş olan çoksesli korolarda şarkı söyleyen koristlerdir. Bu korolarda şarkı söyleyen koristlerin güncel sayısı bilinmediğinden araştırma örnekleme olarak çalışma grubu alınmıştır. Araştırmaya 155 kadın, 63 erkek korist (n=218) katılmıştır. Veriler açık uçlu yarı yapılandırılmış soruların yer aldığı iki bölümden oluşan veri seti kullanılarak elde edilmiştir. Nitel verilerin analizi aşamasında, araştırma probleminde yer alan maddelere göre oluşan tema ve kodlar belirlenmiş, kod açımı yapılarak tekrar sıklığı (f) ve yüzde (%) değerleri yorumlanmıştır. Nicel verilerin analizi aşamasında, koristlerin koro şefini lider olarak görme durumları ile temsil edilen kurum (koro türü) ve temsil süresi (koro kıdemi) değişkenleri arasında anlamlı fark olup olmadığına bakılmış ve ANOVA testi uygulanmıştır. Yapılan kod açımı analizi sonucuna göre; araştırmaya katılan koristlerin %92,7'sinin koroda bir lider bulunmasının gerekli olduğunu, %98,6'sının bu liderin koro şefi olması gerektiğini, %96,8'inin de koro şefinin koronun doğal lideri sayılması gerektiğini düşündükleri bulgularına ulaşılmıştır. Yapılan ANOVA testi analiz sonucuna göre; koristlerin koro şefini lider olarak görme durumları arasında temsil edilen kurum (koro türü) ve temsil süresi (koro kıdemi) değişkenlerine göre anlamlı bir fark bulunmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, koronun yapısı gereği lider bir kişinin bulunması gerektiği, bu lider kişinin koro şefi olması gerektiği, koro şefinin koronun doğal lideri sayıldığı ve söz konusu görüşlerin koristlerin şarkı söyledikleri koro türü ya da şarkı söyleme sürelerine bağlı olarak değişmediği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Korist, Koro, Koro Şefi, Liderlik, Müzik Sosyolojisi.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik İzni: MAKÜ/06.06.2024 tarih ve GO 2024 / 132 sayılı karar

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı - Turnitin, Oran: %6

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 06.05.2024-**Kabul Tarihi:** 20.06.2024-**Yayın Tarihi:** 21.06.2024; **DOI:** 10.29000/rumelide.1502217

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi ABD / Dr., Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Education, Department of Fine Arts Education, Department of Music Education (Burdur, Türkiye), ersoydan07@hotmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-9053-4580> **ROR ID:** <https://ror.org/04xk0dc21>, **ISNI:** 0000 0004 0386 420X, **Crossref Funder ID:** 501100016210

Research of Chorist Opinions in the Context of Choir Leadership Phenomenon³

Abstract

The purpose of this research is to examine choristers' views in the context of choir leadership phenomenon. A mixed method approach was adopted in the research and it was structured according to the case research design. The population of the research is the choristers who sing in polyphonic choirs established within the public, private sector and non-governmental organizations in Turkey. Since the current number of choristers singing in these choirs is unknown, the study group was taken as the research sample. 155 female and 63 male choristers (n=218) participated in the research. The data was obtained using a two-part data set containing open-ended semi-structured questions. During the analysis of qualitative data, themes and codes based on the items in the research problem were determined, and the frequency of repetition (f) and percentage (%) values were interpreted by decoding. During the analysis of quantitative data, it was examined whether there was a significant difference between the choristers' perception of the choirmaster as a leader and the variables of the institution represented (choir type) and representation period (choir seniority) and ANOVA test was applied. According to the results of the decoding analysis; It was found that 92.7% of the choristers who participated in the research thought that there should be a leader in the choir, 98.6% thought that this leader should be the choirmaster, and 96.8% thought that the choirmaster should be considered the natural leader of the choir. According to the ANOVA test analysis results; It was found that there was no significant difference between the choristers' perception of the choirmaster as a leader, according to the variables of the institution represented (choir type) and duration of representation (choir seniority). In this context, it has been concluded that due to the structure of the choir, there must be a leader, this leader must be the choirmaster, the choirmaster is considered the natural leader of the choir, and these views do not change depending on the type of choir in which the choristers sing or the duration of their singing.

Keywords: Chorist, Choir, Choir Conductor, Leadership, Sociology of Music.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Statement: MAKU/06.06.2024 dated and GO 2024/132 numbered decision

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 6

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 06.05.2024-**Acceptance Date:** 20.06.2024-

Publication Date: 21.06.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1502217

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

1.Giriş

İnsanoğlunun sesini kullanarak şarkı söylemeye başlaması eylemi, sesini keşfetmesi ile eş zamanlıdır. Kendi sesini kullanarak müzik yapmaya başlayan insan, tarihsel süreç içerisinde yaratıcılığını da kullanarak farklı araçları müzik yapma sürecine dahil etmiştir. Ancak, sesini kullanarak müzik yapmaya başlamasının serüveni, çalgılarla müzik yapmaya başlamasından çok daha eskidir⁴ ve Sachs'ın, "musiki şarkı söyleme ile başladı" sözü bu görüşü destekler niteliktedir (1965, s. 3). İlkel toplumlarda şarkı söyleme ve şarkı söylemedeki anlatım biçimleri, temelde iki yolla başlamıştır. Bunlardan bir tanesi, sözün merkezde yer aldığı ve sesin yardımcı araç olarak kullanıldığı "logogenik" yoldur. Müzik yapmanın kendini ifade etmeye yarayan en basit yolu olarak aklın ve sözün (logos) hakimiyetinde gelişen bu ifade biçimi zaman içerisinde karşıtım da yaratarak ikinci bir yolu doğurmuştur. Bu ikinci yol, söze bağlı olmaksızın güç, öfke, kızgınlık, gerginlik vb. duygular ile ortaya çıkan "pathogenik" yoldur. Böylece sözün gücüne eklenen duygusal ifade (pathos) gücü ile, şarkı söylemedeki anlatım biçimleri giderek güçlenmiş ve zenginleşmiştir. İlkelerin sözü ve duygusal ifadeyi merkeze alan bu iki temel anlatım biçiminin belirli bir uyum içinde birbiriyle kaynaşarak birleşmesi de "melogonik" ifade biçimini yaratmıştır⁵. Bu bağlamda, müzik sanatındaki gelişmelerin "söylemeden çalmaya", "teksesten çoksese" ve "doğudan batıya" doğru bir seyir izlediği görülür⁶.

Kendi seslerini kullanarak müzik yapmaya başlayan ilk insanlar doğum, ölüm, avlanma, şifalanma ve ibadet etme gibi çeşitli ritüelleri gerçekleştirmek üzere bir araya gelerek topluluklar oluşturmuşlardır. Bu ilkel toplulukların ilk örnekleri arasında ses ve çalgı müziği toplulukları olduğuna dair kanıtlar da mevcuttur⁷. Müzik toplulukları olarak korolar, şarkı söyleme eylemini bir araya gelerek gerçekleştirmek isteyen insanların oluşturduğu topluluklardır. Bir müzik topluluğu olarak "koro" teriminin etimolojik kökeni, Yunanca *khoreia* ve Latince *chorus* sözcüklerine dayanır⁸. Teksesli ve çoksese olarak iki temel başlık altında toplanan korolar; tür, sayısal oluşum, müzik türü, kuruluş amacı ve yaş gruplarına göre sınıflandırılabilir⁹. Müziğin bugün bildiğimiz formuna benzer şekilde, insanların seslerini kullanarak koroda birlikte şarkı söylediklerini gösteren yazılı kanıtlara Rönesans Dönemi'nde rastlanır. O dönemden günümüze ulaşan bazı el yazması eserlerde "koroyu" ve "koroyu yöneten bir koro şefini" tanımlayan ifadeler rastlanmaktadır. Bu tarihi kaynaklar, Rönesans Dönemi'nde koro müziğinin varlığına ve koroya liderlik eden bir şef tarafından yönetildiğine dair kanıtlar sunar. Müzik toplulukları olarak korolarda yöneten (şef) ve söyleyen (korist) arasındaki doğal hiyerarşik ilişki, kaçınılmaz olarak liderlik olgusunu da yaratır. Koronun doğasında var olan hiyerarşi, liderlik olgusunun doğmasına neden olan tek belirleyici değildir. Koroda ortak sanatsal hedeflerin belirlenmesi, üyelerin sürekli ve düzenli olarak bir araya gelebilmesi, ortak sanatsal norm ve değerlerin yaratılması, üyelerin motivasyonlarının sağlanması ve ortak sanatsal başarılarla ulaşılabilmesi gibi süreçlerin planlanması ve yönetilmesi de "koroda liderlik" olgusunu yaratan önemli dinamiklerdir. Liderlik olgusunun görüldüğü müzik topluluklarından biri olan koro, insan sesinin müzikal etkisi ve grup üyelerinin sahip olması gereken yetenekler bağlamında seçkin bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu önemli bir müzik topluluğudur. Bu seçkin topluluğun "doğal lideri" ve yöneticisi koro şefidir. Bu yakın ve pozitif ilişkiye rağmen

⁴ İnsanoğlunun ilk müzik yapma denemelerinin kendi sesi ile başladığını ifade eden pek çok kaynak mevcuttur. Böyle bir başlangıç aklı uygun görünür. Konu ile ilgili detaylar için bkz: C, Sachs. "Kısa Dünya Musikisi Tarihi", (1965).

⁵ Detaylar için bkz; Age. Sf:2-4

⁶ Bkz: C, Sachs., *History of Musical Instruments*, (1940); C, Sachs., *Kısa Dünya Musikisi Tarihi*, (1965); L. Treitler., *History and Music*, (1990); A. Berger., *Mnemotechnics and Norte Dame Polyphony*, (1996); E. İlyasoğlu., *Zaman İçinde Müzik*, (2008); R. Gruber., *The History of Choral Music Activity at the University of Nebraska-Lincoln 1885 – 1978*, (2008); C. Selanik., *Müzik Sanatının Tarihsel Serüveni*, (2010); Lord & Snelson., *The Story of Music from Antiquity to the Present*, (2018).

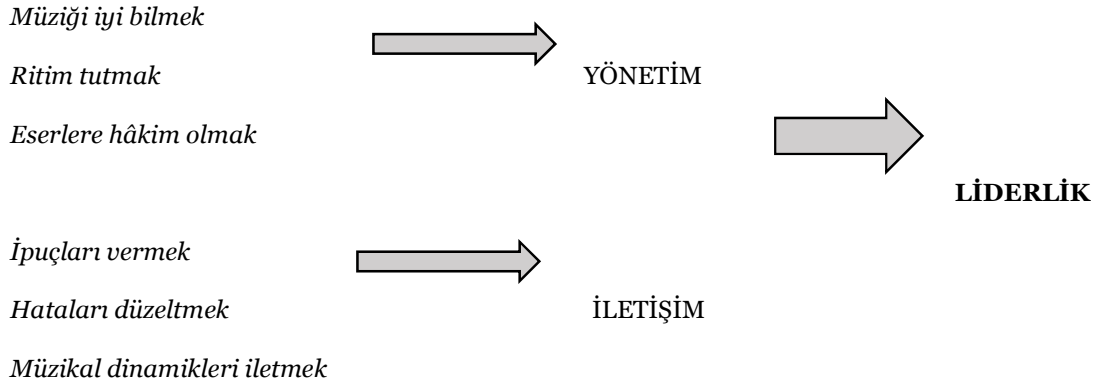
⁷ Detaylar için bkz: C, Sachs. "Kısa Dünya Musikisi Tarihi", (1965).

⁸ Bkz; Say, (2002).

⁹ Bkz; Egüz, (1981); Çevik, (1999); Say, (2002).

literatürde “şeflik ve liderlik” kavramları arasında bağlam geliştiren çalışmaların sayısı oldukça azdır. Özellikle müzik alanında yapılan çalışmalar “koro şefliği ve liderlik” kavramları arasındaki ilişkiyi bilimsel kanıtları ile ortaya koyacak kadar zengin ve çeşitli değildir¹⁰.

Müzik tarihi literatüründe geriye dönük inceleme yapıldığında Rönesans Dönemi’nden itibaren koro ve orkestra gibi müzik topluluklarının tanımlandığı el yazması kaynaklara ulaşmak mümkündür. Söz konusu kaynaklarda “yönetim” kelimesi sıklıkla kullanılmaktadır. Ulaşılabilen yazılı kaynaklar “yönetici-lider-şef” kavramlarına karşılık gelen “conduct/conductor” kelimelerinin “sonuca varmak için adım adım ilerleyen bir sürece, mantıklı bir biçimde liderlik ya da rehberlik etmek” anlamında kullanıldığını göstermektedir¹¹. Bu bağlamda en eski yönetici-lider-şef tanımlamalarından bir örnek 13. yüzyıl sonlarında Elias Salomon tarafından yazılan¹² *Tractatus de Musica*’da karşımıza çıkar. Schonberg’in aktardığına göre söz konusu kaynaktaki koristlerden birisi şef için; “şef, söylenecek müzikle ilgili her şeyi bilmeli, esere göre eliyle zamanı tutmalı, şarkıcılara ipuçları vermeli ve söyledikleri şarkıcılar tarafından dinlenmelidir ve onlar hata yaparlarsa şefin şarkıcıları düzeltmesi gerekir” ifadelerini kullanır (1967, s. 25-26). Hwang (2018), bu tarihten yaklaşık 200 yıl sonra 15. yüzyıla ait başka bir el yazmasında koro şefi için “sahneye en yakın yerde duran, ritmik hareketleriyle tactus’u¹³ gösteren bir lider” denildiğini aktarır¹⁴. Koro şefliğini ve şefin yaptıklarını tanımlayan farklı yüzyıllara ait bu örneklerin ortak noktası, koroyu yöneten kişinin bir koro şefi olmasının yanı sıra, aynı zamanda bir lider olarak da tanımlanmış olmasıdır. Kaynaklarda yer alan ifadeler irdelendiğinde geçmişten beri koro şefinin görev alanı ve misyonunun; *müziği iyi bilmek, ritim tutmak, seslendirilecek eserlere hâkim olmak, koristlere bazı ipuçları vermek, olası hataları düzeltmek, koroya eserin gerektirdiği müzikal dinamikleri ellerini kullanarak iletmek* gibi pek çok öğeden oluşan kompleks bir yapıda tanımlandığını göstermektedir. Bu bağlamda koro şefinden, üst düzey müzik bilgisine sahip bir sanatçı olmasının yanı sıra *yönetim* ve *iletişim* davranışları yönünden de gelişmiş becerilere sahip bir “lider” olmasının beklendiği anlaşılmaktadır.

Grafik 1. Tanımlara Göre Koro Şefi Yönetim ve İletişim Becerileri Matrisi.

¹⁰ Allen, 1988 yılında ABD’de yaptığı *Leadership Styles of Selected Successful Choral Conductors in the United States* başlıklı araştırmasında bu durumu tespit etmiştir. O tarihten günümüze “koro şefliği ve liderlik” çalışmaları ile ilgili olarak çok az şey değişmiştir.

¹¹ N, van Deusen., *The Cultural Context of Medieval Music*, (2011)

¹² Bu eser, bazı kaynaklarda Boethius’a da atfedilmektedir. Boethius’un *De Institutione Musica* isimli önemli bir eserin yazarı olduğu bilinmektedir. Ancak *Tractatus de Musica*’nın yazarının kim olduğu ile ilgili bilgiler tartışmalıdır. Hwang, ABD’de 2018’de yayımlanan doktora tezinde eserin yazarını Elias Salomon olarak ifade etmiştir.

¹³ Tactus kavramı; müzik yazısında müzikal nüansların yer almadığı, ölçü çizgileri kullanılarak nota yazımının henüz gelişmediği Rönesans Dönemi’ne ait bir kavramdır. Şefin, eserin seslendirilmesi sırasında elini, parmaklarını ya da ayağını kullanarak temel ritmik yapıyı korumak ve ölçü başlarını istenen yerlere denk getirmek amacıyla vuruşları göstermesi anlamına gelen bir terimdir.

¹⁴ H, Hwang., *Choral and Orchestral Conducting: History, Priorities and Strategies*, (2018). Sf:3-4

Koroda “şeflik” ve “liderlik” kavramları, koroların pratiğinde iç içe geçmiş kavramlar olmasına rağmen çok az sayıda çalışma bu iki kavram arasındaki ilişkiyi ele almaktadır¹⁵. Koro şefinin müzikçi kimliği ile sahip olması beklenen beceriler öncelikli olarak müzik alanı ile ilişkilidir ve bu özellikleri tanımlamak güç değildir. Bu noktada koro şefinden beklenenler; *iyi bir müziksel işitme, üst düzey teorisi bilgisi, ileri derecede piyano çalabilme becerisi ve müzikal ifadede yaratıcılık* olarak sıralanabilir. Ancak, koro şefinin lider kimliği ile sahip olması beklenen becerileri tanımlamak, liderlik kavramının disiplinlere ve ihtiyaçlara göre farklı yaklaşımlarla tanımlanmasından dolayı daha güçtür. Chemers (2000) bu gerçeği “liderliğin teorisyen sayısı kadar tanımı vardır” sözleri ile vurgular¹⁶. Az sayıda olsa da, koroda liderliği koro şefleri için daha anlaşılır kılan araştırmalar mevcuttur. Örneğin Apfelstadt’ın (1997), koro şeflerinin yetiştirilmesi sürecinde bazı liderlik modellerinin uygulanabilirliği ile ilgili araştırması dikkate değerdir. Apfelstadt, söz konusu araştırmasında modern liderlik teorilerine değinir ve üç önemli liderlik teorisi olan *davranışsal yaklaşım* (behavioral), *durumsal yaklaşım* (situational) ve *etkileşimci/dönüşümcü yaklaşım* (transactional&transformational) modellerinin koro şefi yetiştirilmesi sürecinde uygulanabilirliğini inceler.

Dünya genelinde, özel bir alan olarak koro şefliği eğitimi veren pek çok üniversite mevcuttur ve kuruluş tarihleri oldukça eskidir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Almanya’da lisans ve lisansüstü seviyede koro şefliği eğitimi veren üniversiteler bulunmaktadır. Başlıca birkaç örnek olarak Amerika’da; Collage Conservatory of Music, University of Washington, Catholic University of America, İngiltere’de; Royal Acedemy of Music, University of Birmingham, Royal Birmingham Conservatory, Almanya’da; Munich Collage of Music and Theatre, University of Music and Performing Arts Graz ve Johannes Gutenberg Universität sayılabilir. Bu kurumların koro şefliği eğitimi programları farklı seviyelerde 2 ile 5 yıl aralığında eğitim süresine sahiptir. Programların büyük çoğunluğu mezunlarına MM (master of music) ve DMA (doctor of musical arts) derecesi sağlamaktadır. Programların ders içerikleri detaylı incelendiğinde; *işitsel beceriler, teknik yorumlama, prova teknikleri, prova stratejisi, vokal tekniği, stil bilgisi, jest-mimik ve iletişim, dil bilgisi*¹⁷, *koroda söyleme, koro değişim programları ve koro edebiyatı* gibi derslerin yer aldığı görülmektedir. Programlarda yer alan dersler arasında liderlik kavramı ile ilgili içeriklere rastlanmamıştır. Ancak, liderlik bağlamında ders içeriklerinin detaylarında belirtilmeyen ya da alan dışı seçmeli ders statüsünde alınabilen bir içeriğin olup olmadığı bilgisine ulaşılamamıştır.

Ülkemizde çeşitli üniversitelerde lisans ve lisansüstü seviyede “şef” yetiştirmek üzere açılmış programlar bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuarı, Dokuz Eylül Üniversitesi Devlet Konservatuarı, Uludağ Üniversitesi Devlet Konservatuarı bu programların açıldığı üniversitelerden bazılarıdır. Lisansüstü seviyede ve bölüm/ana sanat dalı düzeyinde yapılanmış akademik birimlerin programları “bestecilik ve orkestra şefliği”, “kompozisyon ve orkestra şefliği” olarak adlandırılmış ve ders içerikleri “besteci” ve “orkestra şefi” yetiştirmek üzere hazırlanmıştır. Bu bağlamda, ilgili programların öncelikli amacı “koro şefi” yetiştirmek değildir.

Koro şefi yetiştirmek amacıyla yapılanmış üniversiteler olarak Bilkent Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi Devlet Konservatuarı, Ankara Üniversitesi Devlet Konservatuarı, Afyon Kocatepe Üniversitesi Devlet Konservatuarı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi ve Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi sayılabilir. Bu üniversitelerin akademik birimleri lisans ve lisansüstü seviyede

¹⁵ Bkz; Allen, S. (1988); Gustems J., Oriola S., & Garrido, D. C. (2015).

¹⁶ M. Chemers., “Leadership Theory and Research: Perspective and Directions”, (2000). Sf:294

¹⁷ Kastedilen, koro edebiyatının seçkin eserlerinin üretildiği Latince, Almanca, Fransızca ve İtalyanca gibi dillerdir. Ders içerikleri incelendiğinde; genel olarak seçmeli en az 3 dilin, koro eserini dil boyutunda yorumlamayabilecek ölçüde öğrenilmesi beklenmektedir.

yapılanmıştır ancak bir kısmı koro şefi yetiştirme amacını istikrarlı bir biçimde sürdürmemiştir. Hacettepe Üniversitesi Devlet Konservatuarı 1997-1998 akademik yılında “orkestra ve koro şefi” yetiştirmek amacıyla yüksek lisans programı açmış, 1999 yılında ilk mezunlarını vermiş, ancak ilerleyen süreçte orkestra şefliği alanına yoğunlaşarak koro şefliği alanında öğrenci almamıştır. Ankara Üniversitesi Devlet Konservatuarı 1998-1999 akademik yılında “operaya sanatçı ve koro şefi” yetiştirmek amacıyla modern dans ve opera/koro ana sanat dalı programlarını açmış ve program 2004 yılında ilk mezunlarını vermiştir. 2004 yılında opera/koro ana sanat dalı programı ile ilgili iyileştirme çalışmaları yürütülmüş, programın adı koro ana sanat dalı olarak değiştirilmiş ve ders içerikleri koro şefi yetiştirme amacına daha iyi hizmet edecek biçimde güncellenmiştir. Bu program da, 2013 yılına kadar yürürlükte kalmış ancak daha sonra “şan ana sanat dalı” adını alarak koro şefi yetiştirme amacından uzaklaşmıştır. Söz konusu üniversiteler arasında, yeni kurulan Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi’nin, “koro şefi” yetiştirmek amacına yönelik olarak daha kapsamlı şekilde yapıldığı görülmektedir. İcra Sanatları Fakültesi, Orkestra ve Koro Şefliği Bölümü, Orkestra ve Koro Şefliği Lisans Programı’nda “temel şeflik I-II-III-IV”, “orkestra şefliği I-II-III-IV” ve “koro şefliği I-II-III-IV” gibi derslerin zorunlu, “müzik topluluklarında liderlik”, “koro müziği tarihi”, “temel şeflik teknikleri”, “orkestra ve koro müziği repertuarı” derslerinin seçmeli olarak yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda, üniversitelerin koro şefliği programlarının ders içerikleri incelendiğinde, Türkiye’de koro şefliği eğitiminde “şeflik” boyutundaki eğitimlerin sınırlı da olsa verildiği ancak “liderlik” boyutunun ihmal edildiği açıkça görülmektedir.

Bugün geldiğimiz noktada kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları bünyesinde çok sayıda koro ülkemizin müzik kültürüne katkı sağlamaktadır. Korolar “koro şefi” tarafından yönetildiğinden, söz konusu koro sayısı kadar da “lider” statüsüne sahip koro şefi bulunmalıdır. Ancak Dünya ölçeğinde karşılaştırıldığında ülkemizde “koro şefi” yetiştirmek üzere eğitim veren program sayısının “yok denecek kadar az” olması ve var olanların da çok yakın geçmişte kurulmuş olmaları nedeniyle, mevcut koroları yöneten koro şeflerinin çok büyük bir bölümü koro şefliği alanında eğitim almış kişiler değildir¹⁸. Ayrıca var olan programların ders içeriklerinde, koro şefliğinin “liderlik” boyutu ile ilgili de herhangi bir ders içeriği mevcut değildir. Bu bağlamda ülkemizde koro yönetmekte olan koro şeflerinin çok büyük bir bölümü liderlik eğitimi almamış¹⁹, müzik eğitimi aldıkları yıllarda koroya olan ilgilerinden dolayı koro şefi olmak isteyen ya da Karabulut’un ifadesi ile “bir müzik topluluğunda ses sanatçısı görevinin ardından” koro yönetmeye başlayan kişilerden oluşmaktadır (2023, s. 267).

Bir müzik topluluğu olan koroda, liderlik olgusunun varlığı yadsınamaz. Bu bağlamda, “koro şefi koronun doğal lideridir” denilebilir. Şefliğin yanı sıra koronun bir yöneticisi ve lideri konumunda bulunan koro şefi hem “müzik bilgisi” hem de “liderlik bilgisi” ileri düzeyde olması gereken bir yöneticidir. Koro şefi bakımından; şefin müzik ve liderlik alanlarında bilgi ve donanım sahibi olması, koro yönetimi sürecinde karşılaşacağı iç ve dış dinamiklerden kaynaklı olası sorunlara karşı çözüm üretebilme yeteneğini güçlendirecektir. Koro üyeleri (korist) bakımından da; koro şefini bir lider olarak algılamaları, koro şefinin müzik bilgisine, kişiliğine ve lider kimliğine duyacakları saygı bağlamında süreci olumlu etkileyecek, koro çalışmaları sürecinde karşılaşılabilecek iç ve dış dinamiklerden kaynaklanan sorunlara karşı üretilen çözümlerin etkili olmasını sağlayacaktır.

¹⁸ Burada kadar olan bölümde tartışılanlar dışında, bu tespiti destekleyen araştırma sonuçları da mevcuttur. Detaylar için bkz; Y, Karabulut, “*Evaluation of Training Process of Choir Conductor and Orchestra Conductor in Turkey*”, (2023). Sf:263

¹⁹ Detaylar için bkz; M, Y, Ersoydan, “*Koro Şeflerinin Dönüşümcü ve Etkileşimci Liderlik Davranışlarının İncelenmesi*”, (2014). Sf:50

Türkiye’de “koro şefi” yetiştirmek üzere eğitim veren program sayısı oldukça yetersizdir. Var olan programların ders içeriklerinde de koro şefliğinin “liderlik” boyutu ile ilgili dersler bulunmamaktadır. Mevcut durum itibariyle koro yönetmekte olan koro şeflerinin çok büyük bir bölümü, müzik eğitimi olan ancak “şeflik” ve “liderlik” eğitimi almamış, koroya olan ilgileri nedeniyle ya da bir koroda ses sanatçılığı görevinin ardından koro yönetmeye başlamış kişilerdir. Söz konusu koro şeflerinin yönettikleri korolarda şarkı söyleyen koristler bakımından “koroda liderlik olgusu”nun nasıl değerlendirildiği de bilinmemektedir. Bu noktada, araştırma sonucunda ulaşılabilecek sonuçların “koro ve liderlik” alanına sağlayacağı katkı bakımından önemli olduğu değerlendirilmektedir. Araştırmanın temel amacı, koroda liderlik olgusu bağlamında çeşitli değişkenlere göre korist görüşlerini incelemek ve koristlerin koroda liderlik olgusu hakkındaki düşüncelerini bilimsel bulgularla ortaya koyarak literatüre katkı sağlamaktır.

2.Yöntem

Araştırmada karma yöntem yaklaşımı benimsenmiştir. Karma yöntem, araştırma probleminin çözümü için “hem nitel hem de nicel verilerin birbirleri ile bütünleştirilerek” kullanıldığı araştırma yöntemidir (Creswell, s. 2). Yöntem kurgusu durum çalışması desenine göre yapılandırılmıştır. Durum çalışmaları “bir veya birkaç durumu kendi sınırları içinde bütüncül olarak analiz etmek üzere” yapılan çalışmalardır (Yıldırım & Şimşek, 2008, s. 78). Araştırmanın evreni Türkiye’deki kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları bünyesinde kurulmuş olan çoksesli korolarda şarkı söyleyen koristlerdir. Söz konusu korolarda şarkı söyleyen mevcut koristlerin güncel sayısı bilinmediğinden araştırma örneklemini olarak çalışma grubu alınmıştır. Çalışma grubu “evrenin bilinmediği ya da çok geniş olduğu araştırmalarda, üzerinde araştırma yapılacak ve araştırma sonuçları genelleştirilecek olan, ulaşılabilen evrendir” (Aziz, 2010, s. 32; Karasar, 2009, s. 110). Araştırmada veriler, açık uçlu soruların yer aldığı yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. Görüşme formunda yer alacak maddeler için öncelikli olarak 5 soruluk bir madde havuzu oluşturulmuş ve maddelerle ilgili 3 alan uzmanının görüşleri alınarak “madde geçerliği” ve “kapsam geçerliği” koşulları sağlanmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda birbirine yakın sonuçların elde edilebilme olasılığı dikkate alınarak 2 madde veri setinden çıkarılmış ve veri setine son şekil verilmiştir. Veri seti iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde cinsiyet, yaş aralığı, koristlerin temsil ettikleri kurum ve koristlerin temsil süresi gibi demografik bilgilere ait sorular, ikinci bölümde ise koroda liderlik olgusu ile ilgili katılımcı görüşlerinin elde edileceği sorular yer almıştır. Veri seti, zaman ve analizler bağlamında kolaylık sağlaması bakımından dijital forma dönüştürülerek internet ortamında uygulanmıştır. Görüşme formundan elde edilen veriler, tek tek incelenerek ana temalara (madde) göre oluşan tema ve kodlar belirlenmiş, belirlenen kodların tekrar sıklığı (frekans) ve yüzde (%) değerleri tablolar haline getirilmiştir. Katılımcı görüşlerinden bazıları yansızlık (random) ilkesine göre belirlemiş, veri gizliliğine bağlı kalınarak *katılımcı (K1)*; *katılımcı2 (K2)*; *katılımcı3 (K3)* şeklinde kodlanmak suretiyle alıntılanmış ve yorumlanmıştır. Araştırmanın nicel veri analizleri için SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 27 programı kullanılmış, katılımcıların görüşleri arasında *temsil ettikleri kurum* (koro türü) ve *temsil süresi* (koro kıdemi) değişkenlerine göre anlamlı fark olup olmadığı test edilmiştir. Her iki değişken için basıklık ($K=0,11$) ve çarpıklık ($S=0,15$) değerlerinin referans değer olan -1 ve +1 aralığında bulunması ve varyans ortalamalarının normal dağılım göstermesi nedeniyle parametrik bir test olan ANOVA (Analysis of Variance) testi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular, tablolar haline getirilip yorumlanmıştır. Bu bağlamda söz konusu değişkenler için aşağıda belirtilen hipotezler test edilmiştir.

H₀, katılımcıların koro şefini lider olarak görmeleri arasında temsil ettikleri kurum (koro türü) değişkenine göre anlamlı fark yoktur; **H₁**, *vardır*,

H₀, katılımcıların koro şefini lider olarak görmeleri arasında temsil süresi (koro kıdemi) değişkenine göre anlamlı fark yoktur; **H₁**, *vardır*.

Çalışma grubunda yer alan katılımcıların demografik değişkenlere göre dağılımları tablo 1.'de gösterilmektedir.

Değişkenler		Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	155	71.1
	Erkek	63	28.9
Yaş Aralığı	15-20	108	49.5
	21-25	23	10.6
	26-30	12	5.5
	31-35	13	6.0
	36-40	9	4.1
	41-45	4	1.8
	46-50	19	8.7
	51-55	10	4.6
	56-60	10	4.6
	61-65	10	4.6
Temsil Ettikleri Kurum (koro türü)	Üniversite	79	36.2
	TRT	26	11.9
	Kültür Bakanlığı	10	4.6
	Dernek	35	16.1
	Özel Korolar	35	16.1
Temsil Süresi (koro kıdemi)	Diğer	33	15.1
	1 yıldan az	59	27.1
	1-5 yıl	115	52.7
	6-10 yıl	25	11.5
	11-15 yıl	-	-
	16-20 yıl	-	-
	21 yıl ve üzeri	19	8.7
	Toplam	218	100.0

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı.

Buna göre, araştırmada 155'i kadın, 63'ü erkek olmak üzere toplam 218 korist yer almıştır. Katılımcıların yaş aralıkları incelendiğinde en çok katılımcının %49,5 oranla 15-20 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Araştırmaya %36,2 oranla en fazla üniversite korolarından katılım sağlanmıştır. Daha sonra sırasıyla %16,1 oranla özel korolardan, %15,1 oranla bir dernek ya da şahıs adına kurulu olmayan koroların yer aldığı diğer kategorisinde yer alan korolardan, %11,9 oranla TRT korolarından ve %4,6 oranla Kültür Bakanlığı korolarından katılım sağlanmıştır. TRT ve Kültür Bakanlığı korolarında şarkı söyleyen korist katılımının az olması, birim amirleri tarafından alınan bazı kararlar nedeniyle korolara toplu olarak ulaşılamamasından kaynaklanmıştır. Koristlerin buldukları korolardaki temsil süreleri

incelendiğinde, koroda söyleme sürelerinin %52,7 oranla en çok 1-5 yıl, %27,1 oranla 1 yıldan az, %11,5 oranla 6-10 yıl ve %8,7 oranla 21 yıl ve üzerinde olduğu görülmektedir. Araştırmada koroda 11-15 yıl ve 16-20 yıl aralığında şarkı söyleyen hiçbir katılımcı yer almamıştır.

3. Bulgular

Koroda liderlik fenomeni ile ilgili korist görüşlerini incelemek amacıyla yapılan araştırmada, katılımcılara üç adet açık uçlu soru sorulmuştur. Araştırmada katılımcılara yöneltilen birinci soru “koroda bir lider bulunmalı mı?” şeklindedir. Katılımcıların verdikleri yanıtların analizi sonucunda oluşan tema ve kodlar tablo 2.’de gösterilmiştir.

Tema	Kodlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Lider İhtiyacı	Evet	202	92,7
	Hayır	16	7,3
	Toplam	218	100,0

Tablo 2. Koroda Lider Bulunması İle İlgili Görüşlerin Dağılımı.

Katılımcı görüşlerinden bazı örnekler şöyledir; **K1:** *Evet kesinlikle bulunmalı..., K2: Koristlerin amaçlara odaklanmalarını sağlayacak sürekli bir lidere ihtiyaç olduğunu düşünüyorum..., K3: Evet bulunmalı. Koro çok sayıda kişinin ortak hareket etmesini gerektiren bir ekip işidir. Düzenin sağlanması, eserlerin belirlenmesi ve düzenli olarak çalışılması için bir lider gerekir...* Katılımcılardan elde edilen verilerin analizi sonucunda “liderlik ihtiyacı” temasına ulaşılmıştır. Katılımcıların verdikleri yanıtlar genel olarak olumlu anlamda “evet”, olumsuz anlamda “hayır” kodları etrafında yığılma göstermiş ve buna göre yanıtların tekrar sıklığı (frekans) ve yüzde (%) değerleri hesaplanmıştır. Yapılan kod açımı analizi sonucunda araştırmada yer alan katılımcıların %92,7 gibi çok büyük bir oranla, koronun yapısı gereği lidere ihtiyaç duyulduğunu ve koroda mutlaka bir lider bulunması gerektiğini düşündükleri anlaşılmaktadır. Koroda lidere ihtiyaç olmadığı düşüncesi ile “hayır” yanıtı veren katılımcıların oranı yalnızca %7,3’tür.

Araştırmada katılımcılara yöneltilen ikinci soru “koro şefi bir lider midir?” şeklindedir. Katılımcıların verdikleri yanıtların analizi sonucunda oluşan tema ve kodlar tablo 3.’de gösterilmiştir.

Tema	Kodlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kabul	Evet	215	98,6
	Hayır	3	1,4
	Toplam	218	100,0

Tablo 3. Koro Şefinin Liderliği İle İlgili Görüşlerin Dağılımı.

Katılımcı görüşlerinden bazı örnekler şöyledir; **K1:** *Yürütülen sanatsal faaliyetlerin lideri koro şefidir..., K2: Liderliğin bir öncü olma hali olduğunu düşündüğümüzde bazen bir lider, bazen de koronun bir parçası. Ama temel olarak liderlik rolünün daha önde olduğunu söyleyebilirim..., K3: Evet koronun lideridir koro yönetimdeki en baskın kişidir odur, dolayısıyla koroya liderlik yapar...* Katılımcılardan elde edilen verilerin analizi sonucunda “kabul” temasına ulaşılmıştır. Katılımcıların verdikleri yanıtlar genel olarak olumlu anlamda “evet”, olumsuz anlamda “hayır” kodları etrafında yığılma göstermiş ve buna göre yanıtların tekrar sıklığı (frekans) ve yüzde (%) değerleri hesaplanmıştır. Yapılan kod açımı analizi sonucunda araştırmada yer alan katılımcıların %98,6 gibi çok büyük bir

oranda koro şefini bir lider olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Koro şefinin bir lider olmadığını düşünerek “hayır” yanıtını veren katılımcıların oranı yalnızca %1,4’tür.

Araştırmada katılımcılara yöneltilen üçüncü soru “koro şefi koronun doğal lideri sayılır mı?” şeklindedir. Katılımcıların verdikleri yanıtların analizi sonucunda oluşan tema ve kodlar tablo 4.’de gösterilmiştir.

Tema	Kodlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Doğal Liderlik	Evet	211	96,8
	Hayır	4	1,8
	Değişir	3	1,4
	Toplam	218	100,0

Tablo 4. Koro Şefinin Doğal Lider olması İle İlgili Görüşlerin Dağılımı.

Katılımcı görüşlerinden bazı örnekler şöyledir; **K1:** *Bilgisi, tecrübesi ve donanımıyla koro şefi doğal liderdir....*, **K2:** *Evet. İster doğal, ister seçilmiş. Koroda harmony işliyorsan, bu çoğunlukla koro şefindedir....*, **K3:** *Koro şefi hem koro için hem koronun birlikte çalıştığı idari seviyelerdeki kişilerle olan iletişimde her zaman ön planda sözü geçen kişi olmuş, olmalı ve olacaktır. Bu, günümüz şartlarında kurumlara göre değişiklik gösterse bile...* Katılımcılardan elde edilen verilerin analizi sonucunda “doğal liderlik” temasına ulaşılmıştır. Katılımcıların verdikleri yanıtlar genel olarak olumlu anlamda “evet”, olumsuz anlamda “hayır” kodları etrafında yığılma göstermiştir. Katılımcıların bazıları koro şefinin doğal lider olduğunu ancak şartların bazen değişim gösterebildiğini de ifade etmişlerdir. Buna göre yanıtların tekrar sıklığı (frekans) ve yüzde (%) değerleri hesaplanmıştır. Yapılan kod açımı analizi sonucunda araştırmada yer alan katılımcıların %96,8 gibi çok büyük bir oranda koro şefini doğal bir lider olarak gördüğü, %1,8’inin koro şefini doğal lider olarak görmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca, katılımcıların %1,4’ü de koro şefini doğal bir lider olarak gördüklerini ancak zaman zaman idari koşullardan dolayı liderlik pozisyonunun değişebildiğini ifade etmişlerdir.

Araştırmada, katılımcıların koro şefini lider olarak görme durumlarının temsil ettikleri (şarkı söyledikleri) koro türüne göre değişip değişmediği analiz edilmiştir. Bu bağlamda Üniversite, TRT, Kültür Bakanlığı, Dernek, Özel Korolar ve Diğer korolarda şarkı söyleyen koristlerin koro şefini lider olarak görme durumları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı analiz edilmiştir. Yapılan ANOVA Testi sonucunda elde edilen bulgular tablo 5.’de gösterilmiştir.

Temsil Edilen Koro	n	X	Sig. (p)
Üniversite	79	83,54	.09
TRT	26	77,09	.08
Kültür Bakanlığı	10	76,52	.08
Dernek	35	81,22	.08
Özel Korolar	35	80,01	.09
Diğer	33	79,77	.07
Toplam	218		

Tablo 5. Temsil Edilen (şarkı söylenen) Kurum Değişkenine Göre Analiz Sonuçları.

Analiz sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde, temsil edilen koro türüne göre ortalamaların ($X=83,54; 77,09; 76,52; 81,22; 80,01; 79,77$) birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Ortalama değerleri arasında anlamlılık gösteren p değerleri sırasıyla 0.09, 0.08, 0.08, 0.08, 0.09, 0.07 olarak elde edilmiştir ve söz konusu p değerleri $p<0.05$ koşulunu sağlamamaktadır. Elde edilen bulgular sonucunda H_0 hipotezi sağlanmıştır. Sonuç olarak, koristlerin koro şefini lider olarak görmeleri arasında temsil ettikleri kurum (şarkı söyledikleri koro türü) değişkenine göre anlamlı bir fark yoktur.

Araştırmada, katılımcıların koro şefini lider olarak görme durumlarının temsil sürelerine (koro kıdemi) göre değişip değişmediği analiz edilmiştir. Bu bağlamda aynı koroda 1 yıldan az, 1-5 yıl, 6-10 yıl ve 21 yıl ve daha uzun süre bulunan koristlerin koro şefini lider olarak görme durumları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı analiz edilmiştir. Yapılan ANOVA Testi sonucunda elde edilen bulgular tablo 6.'da gösterilmiştir.

Temsil Süresi	n	X	Sig.
1 yıldan az	59	68,73	.40
1-5 yıl	115	66,71	.40
6-10 yıl	25	70,01	.40
11-15 yıl	-	-	-
16-20 yıl	-	-	-
21 yıl ve üzeri	19	69,22	.46
Toplam	218		

Tablo 6. Temsil Süresi (koro kıdemi) Değişkenine Göre Analiz Sonuçları.

Analiz sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde, temsil süresine göre ortalamaların ($X=68,73; 66,71; 70,01; 69,22$) birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Ortalama değerleri arasında anlamlılık gösteren p değerleri sırasıyla 0.40, 0.40, 0.40 ve 0.46 olarak elde edilmiştir ve söz konusu değerler $p<0.05$ koşulunu sağlamamaktadır. Elde edilen bulgular sonucunda H_0 hipotezi sağlanmıştır. Sonuç olarak, koristlerin koro şefini lider olarak görmeleri arasında temsil süresi (koro kıdemi) değişkenine göre anlamlı bir fark yoktur.

4.Sonuç ve Tartışma

Müzik topluluğu olarak koro; bir koro şefi yönetiminde şef-korist (yöneten/söyleyen) hiyerarşisi içerisinde oluşturulan, ortak sanatsal amaçların gerçekleştirilmesi için gruba özgü norm ve değerlerin üretildiği, üyelerin şarkı söylemek amacıyla düzenli olarak bir araya geldiği, üyeler arasında sürekli ve düzenli ilişkiler bulunan bir topluluktur. Ulaşılabilen tarihi kaynaklar, koronun bugün bildiğimiz anlamda ilk kez görülmeye başlandığı Rönesans Dönemi'nden itibaren, koro şefinin müzisyen, yönetici ve lider olarak tanımlandığını göstermektedir. Bu bağlamda koroda şefin ve liderin aynı kişi olduğu düşünüldüğünde “şeflik” ve “liderlik” kavramları koro şefinin görev tanımı içerisinde iç içe geçmiş iki önemli kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya’da ve Türkiye’de, koro şefliği alanında verilen eğitimlerde sürecin “şeflik” boyutu ile ilgili içerikler yeterli sayılabilir, ancak “liderlik” boyutunun ihmal edildiği açıktır. Geçmişten günümüze, koro şefinin “lider” olarak algılanması noktasında herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Araştırmaya katılan koristlerin görüşleri de mevcut durumu destekler niteliktedir. Katılımcıların %92,7’si “koroda bir lider bulunması gerektiği” görüşündedir. Bu liderlik görevini yerine getirecek kişinin koro şefi olduğu düşüncesinden hareketle koristlerin %98,6’sı “koro şefi bir liderdir”

görüşünü ifade etmişlerdir. Koroda şarkı söyleyen koristlerin tamamına yakını, koroda bir lider bulunması gerektiğini ve bu liderlik görevinin koro şefi tarafından yerine getirilmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Elde edilen sonuçlar, koro ortamlarında teorik olarak birbiri ile ilişkilendirilen “şef”, “lider” ve “liderlik” olgularının pratikte de doğal bir yansımasının var olduğunu göstermektedir. Koroda bir lider gerekiyorsa ve koro şefi de yönettiği koronun lideri ise, bu noktada koronun doğal lideri koro şefidir denilebilir. Araştırmaya katılan koristlere “koro şefi koronun doğal lideri sayılır mı” diye sorulmuştur. Bu bağlamda, araştırmaya katılan koristlerin %96,8’i “koro şefi koronun doğal lideridir” görüşünü ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan koristlerin temsil ettikleri (şarkı söyledikleri) koro türü ve temsil (şarkı söyleme) süreleri oldukça çeşitlidir. Bu nedenle, katılımcıların koro şefini bir lider olarak görme durumlarının şarkı söyledikleri koro türüne ve şarkı söyleme sürelerine göre değişip değişmediğinin de analiz edilmesi gerektiği değerlendirilmiştir. Katılımcıların koro şefinin liderlik pozisyonu ile ilgili görüşleri arasında anlamlı bir farkın olup olmadığının ve bir fark varsa bu farkın hangi gruplar arasında bulunduğunun belirlenmesi de önemli bir nokta olarak değerlendirilmiştir. Yapılan analizlerden elde edilen bulgulara göre; katılımcıların koro şefini lider olarak görmeleri arasında temsil ettikleri kurum (koro türü) ve temsil süresi (koro kıdemi) değişkenine göre anlamlı bir farkın bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, hangi tür koroda ne kadar uzun sürede söylediklerinden bağımsız olarak araştırmaya katılan tüm koristler koro şefini bir lider olarak kabul etmektedirler. Hangi koroda olursa olsun, bulunduğu koroda bir yıldan az süredir şarkı söyleyen korist ile yine bulunduğu koroda yirmi bir yıldan uzun süredir şarkı söyleyen korist arasında koro şefini lider olarak görme bağlamında hiçbir fark yoktur.

Koroda liderlik olgusunun varlığı yadsınmaz. Koro, çok sayıda kişinin aynı anda ortak bir bilinçle aynı sanatsal amaçları gerçekleştirmek üzere uyum içerisinde hareket etmesini gerektiren bir topluluktur. Bu uyum ve hareket kabiliyeti, ancak bir lider yönetiminde gerçekleşebilir. Bu noktada, koroda ortak sanatsal hedeflerin belirlenmesi, üyelerin sürekli ve düzenli olarak bir araya gelebilmesi, ortak sanatsal norm ve değerlerin yaratılması, üyelerin motivasyonlarının sağlanması ve ortak sanatsal başarılarla ulaşılabilmesi gibi süreçler, koristlerin koro şefini bir lider olarak kabul etmeleri ve liderin yönetiminde hareket etmeleri ile gerçekleşebilecek süreçlerdir. Araştırma sonucunda koristlerin %92,7’si koroda bir lider bulunması gerektiğini, %98,6’sı bu liderin koro şefi olması gerektiğini, %96,8’i koro şefinin koronun doğal lideri sayılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların koro şefini lider olarak görme durumları arasında anlamlı bir fark yoktur. Temsil ettikleri kurum (koro türü) ve temsil süresi (koro kıdemi) değişkenlerinden bağımsız olarak araştırmaya katılan koristler koro şefinin lider olduğu görüşündedir.

Kaynakça

- Allen, S. G. (1988). *Leadership styles of selected successful choral conductors in the United States*. The University of North Carolina at Greensboro.
- Apfelstadt, H. (1997). Applying leadership models in teaching choral conductors. *The Choral Journal*, 37(8), 23-30.
- Aziz, A. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem ve teknikleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Berger, A. M. B. (1996). Mnemotechnics and notre dame polyphony. *Journal of Musicology*, 263-298.
- Chemers, M. M. (2000). *Leadership research and theory: A functional integration. Group Dynamics: Theory, rresearch, and practice*, 4(1), 27.
- Çevik, S. (1999). *Koro eğitimi yönetimi ve teknikleri*, Ankara: Yurtrenkleri Yayınevi.
- Egüz, S. (1981). *Koro eğitimi ve yönetimi*, Ankara: Ayyıldız Maatbası.
- Ersoydan, Y. M. (2014). Koro şeflerinin dönüştürücü ve etkileşimli liderlik davranışlarının incelenmesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi*.
- Gruber, R. C. (2008). *The history of choral music activity at the university of nebraska-lincoln 1885–1978*. The University of Nebraska-Lincoln.
- Gustems, J., Calderón, D., & Oriola, S. (2015). Music and leadership: the role of the conductor. *International Journal of Music and Performing Arts*, 3(1), 84-88.
- Hwang, H. (2018). *Choral and orchestral conducting: History, priorities, and strategies*, Doctoral dissertation, The Claremont Graduate University.
- İlyasoğlu, E. (2008). *Zaman içinde müzik*, İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
- Karabulut, Y. (2023). Evaluation of training process of choir conductor and orchestra conductor in Turkey. *Turcology Research*, 77(1).
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Lord, M., & Snelson, J. (2008). *The story of music from antiquity to the present*. Hf Ullman/Tandem Verlag.
- Sachs, C. (1940). *History of musical enstruments*, New York: Dover Publication.
- Sachs, C. (1965). *Kısa dünya muskisi tarihi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Say, A. (2002). *Müzik sözlüğü*, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Schonberg, H. C. (1967). *The great conductors*, New York: Simon and Schuster Pub.
- Selanik, C. (2010). *Müzik sanatının tarihsel serüveni*, İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Treitler, L. (1990). History and music. *New Literary History*, 21(2), 299-319.
- Van Deusen, N. (2011). *The cultural context of medieval music*. Bloomsbury Publishing USA.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.